

Bibel og etik i hermeneutisk belysning

af Johannes Nissen

Præteforeningen Blad
88. årg (1998)

Hvordan bruges Bibelen i nutidig etisk argumentation? Dette spørgsmål har fået fornyet aktualitet gennem de sidste års debatter om etik, ikke mindst spørgsmålet om holdningen til homoseksualitet. I det følgende tages der ikke direkte stilling til dette aktuelle emne, men der fremlægges nogle metodiske overvejelser, som vil være af betydning i forbindelse med drøftelsen af en række konkrete emner, herunder også homoseksualitet.

Bibelsk etik og kristen etik

Mange sætter uden videre lighedstegn mellem bibelsk etik og kristen etik. Men det er problematisk.

Med *bibelsk etik* menes de etiske opfattelser, der findes i GT's og NT's tekster. Udtrykket skal forstås historisk. Det refererer altså til det materiale, der er produceret under en lang historisk udvikling, og som indholdsmæssigt er delvis forskelligt i form og indhold. Således forstået er bibelsk etik i vid udstrækning situationsbestemt. Udtrykket *kristen etik* refererer til en forpligtende etik, som er udformet med henblik på at give et svar på de aktuelle etiske udfordringer.

Johannes Nissen

F. 1944. Lektor i Ny Testamente ved Århus Universitet. Forfatter til en lang række bøger, bl.a. *Budskab og konsekvens. Etiske grundholdninger og konkret praksis hos Jesus og de første kristne* (Anis 1985), *Første korinterbrev fortolket* (Bibelselskabet 1990), *Kristus, Kirken og verden. Temaer fra Efeserbrevet* (Unitas 1990) og *Arbejdets ansigter – bibelske og aktuelle perspektiver på arbejde og fritid* (Føltveds forlag 1996).

Det drejer sig ikke bare om at »oversætte« bibelsk etik til nutidige forhold. Bag en sådan tankegang ligger et bibelsyn, som går ud på, at den kristne åbenbaring én gang for alle er sket i Bibelen. Det er altså ikke blot et spørgsmål om at gå fra tekstens »da«-mening og så spørge, hvad det betyder i »nu«-etik. Det modsatte kan også være tilfældet, dvs. at tage udgangspunkt i nuets overbevisning og spørge, om det har støtte i bibelsk etik. Det er med andre ord nødvendigt med en dialog mellem Bibel og nutidserfaring.

Problematiske er også en anden model af typen: *spørgsmål-svar*. Iflg. denne model giver nutiden spørgsmålene, mens Bibelen leverer »svarene«.

Når vi beskæftiger os med Bibelen, kommer vi ofte ud for nogle overraskelser. Vi opdager, at jo nærmere vi kommer den, desto fjernere synes den for os (tekstens »fremmedhed«).

Vi finder ud af, at Bibelen hører hjemme i en helt anden verden end vores. Den forudsætter ting, mange af os ikke længere tror på i vores del af verden, f.eks. dømmener. Den taler om ting, vi ikke mere interesserer os for, f.eks. om man må spise atgudsofferkød. Den siger ikke noget om ting, vi gerne vil have svar på, f.eks. abort eller atombevæbning. Den antager i alt fald til dels noget, vi for længst har afskaffet, f.eks. slaveri. Og den synes i nogle tilfælde at acceptere forhold, de fleste af os finder anstødelige, f.eks. kvindens underordning.

Problemet er ofte, at vi spørger forkert. Ny Testamente svarer ikke på vore spørgsmål, men det rummer en række »svar« på bestemte spørgsmål, blot ikke vore, men de første kristnes spørgsmål. Rent metodisk må vi derfor gå »baglæns«: vi må begynde med de foreliggende tekster (»svarene«) og derudfra prøve at finde frem til de spørgsmål, der fremkaldte svarene. På den måde

vil vi ofte opdage, at de første kristne baksede med en række problemer, som vi også kender, selv om problemerne på grund af tidsafstanden som regel er formuleret anderledes. Det, der forbinder os med Ny Testamente, er derfor ikke svarene, men langt snarere spørgsmålene, der grundlæggende drejer sig om, hvad det vil sige at være menneske midt i en omtumlet verden.

Bibelen giver derfor ikke en færdig udformet etik. Den giver ikke uden videre et svar på alle de spørgsmål, som udspringer af samfundets situation i dag. Det er heller ikke muligt at overføre bibelske bud og forskrifter til nye situationer uden at tage hensyn til ændringer i samfundsforståelse og livsførelse. Det er en kortsigtning at tro, at man er specielt bibelsk, hvis man ukritisk forsøger at ordne dagens samfundsforhold efter gammel- og nytestamentlige forbilleder. Bibelen er ingen lovkodeks, ingen lærebog i etik.

Kan man overhovedet skrive en bibelsk/nytestamentlig etik? Svaret afhænger af, hvad man mener med ordet »etik«. Det er jo ubestrideligt, at meget i Bibelen handler om, hvordan mennesker bør være og handle, dvs. om menneskets *ethos* i betydningen *normeret livsholdning*. Men etik i betydningen »den systematiske tænkning om moralske problemer og sammenhænge« finder vi ikke i Bibelen.

Alligevel mener mange forskere, at det er muligt at skrive en nytestamentlig etik. Det viser en række helhedsfremstillinger fra de sidste årtier. Risikoen er, at det bliver til en systematisering af stoffet, som ikke yder retfærdighed over for de mange enkeltheder. En anden mulighed er at stille spørgsmålene »nedefra« ved at knytte til ved menneskers almindelige spørgsmål om »hvorfra« og endnu mere »hvem«: »Hvem er vi, som gør sådan og sådan?« Her drejer det sig om *sammenhængen mellem handling og identitet*, dvs. selvopfattelsen og gruppeopfattelsen. Interessen gælder ikke det etiske system, men den livs- og forståelseshorison, som giver konteksten for moralske handlinger.

Etik og bibelbrug – forskellige modeller

Men når bibelsk etik og kristen etik ikke uden videre er sammenfaldende, er det nødvendigt med nogle overvejelser over, hvordan man kommer fra Bibelen til nutiden. Vi må med andre ord spørge, hvordan, og med hvilken begrundelse, vi trækker bibelmaterialet ind i etikken.

I det følgende skal jeg præsentere en række forskellige opfattelser af forholdet mellem Bibel og etik. Oversigten er ikke udtømmende, og af hensyn til artiklens omfang udelades en del henvisninger. Opfattelserne (eller »modellerne«) kan inddeles i 4 hovedgrupper:

- I. Bibelens etiske udsagn er absolut bindende.
- II. Bibelens etiske udsagn er ikke bindende eller kun af historisk interesse.
- III. Bibelen giver nogle grundlæggende kriterier, perspektiver og handlingsmønstre.
- IV. Bibelen giver kendskab til det primære subjekt for etikken: Guds handling.

I. *Biblicismen*

Den vigtigste model inden for den første hovedgruppe er *biblicismen*. Denne model går ud på, at Guds vilje og intet som helst andet skal være rettesnor for den etiske handling, og man kan finde denne vilje uforfalsket i Bibelen. Mennesket kan finde målestokken for sin handling ved at analysere Bibelen. Her møder vi entydige handlingsnormer, som uden videre kan oversættes til vor tid.

Men netop den sidste påstand må der sættes spørgsmålstegn ved. For den etik, vi finder i Bibelen, er, som nævnt, i vid udstrækning situationsbestemt og kan ikke uden videre overføres til vores tid. Det betyder med andre ord, at de etiske udsagn i Bibelen ikke kan tilkendes ubetinget åbenbaringskarakter. De kan også være udtryk for menighedens tids- og stedbestemte svar. Sagt på en anden måde: de konsekvenser, de første kristne drog af budskabet.

Der er andre svagheder ved *biblicismen*. Lad mig her nøjes med at nævne en enkelt:

Modellen er alt for lovpræget. Den ender hurtigt i en lov-etik, og den overser de lov-kritiske træk hos både Jesus og Paulus. Biblicismen fører let til en legalistisk forståelse af etikken, hvor det drejer sig om at finde det rigtige bibelord for at støtte eller afvise en bestemt handling. Bibelbrugen bliver dermed vilkårlig, og det bliver vanskeligt at argumentere i etiske spørgsmål, som ikke direkte er omtalt i Bibelen.

I. Situationsetik

Situationsetik er biblicismens absolutte modsætning. I situationsetikken (og eksistensteologi) forkastes tanken om, at der findes faste etiske normer, som har gyldighed i forskellige situationer, til forskellige tider. Det er oplevelsen af og vurderingen af den aktuelle etiske udfordring, der afgør, hvad man skal sige og gøre. Den eneste forpligtende norm er kærlighedsbudet, men dette bud giver *ikke* en indholdsbestemmelse af, hvad der skal gøres. Mennesket må selv finde ud af, hvad kærligheden kræver i den bestemte situation. Guds vilje i etiske og sociale sammenhænge lader sig derfor ikke sætte på papiret og konkretisere i normer med tanke på at kunne tjene som vejledning i andre situationer. Det, som er ret og forkert, afgøres i hvert enkelt tilfælde.

Kritisk mod situationsetikken kan man sige, at den gør den kristne etik til en helt formal størrelse. Kærlighedsbudet giver et »at« (du skal elske), men ikke noget »hvad«. Jeg har i anden sammenhæng påpeget, at kærlighedsbudet i Ny Testamente også har materialetisk fylde (fjendekærlighed, omsorg for den svage part), der tvinger til at gå i en bestemt retning.

I situationsetikken bliver vore handlinger let dirigeret af øjeblikkets stemninger eller idéer, som til enhver tid præger det miljø, vi tilhører. I praksis er det op til den enkelte at afgøre, hvad der er Guds vilje. Det kan blive en stor belastning for den vågne samvittighed. Situationsetikken har et udpræget individualistisk præg.

Mens situationsetikken således hævder, at Bibelen ikke kan bruges til ret meget i etisk diskussion, hævder biblicismen lige

modsat, at Bibelen giver en bindende moral. Det fører til legalisme. Ingen af disse modeller er efter min mening anvendelige. I stedet bør man arbejde med to andre hovedformer for begrundelse.

IIIa. Kriteriemodellen

Kriteriemodellen er et eksempel på den første hovedform. Her hævdes det, at der findes visse grundlæggende etiske kriterier, normer eller principper i Bibelen, som kan overføres til aktuelle etiske spørgsmål. Der er altså tale om en mellemlig position mellem biblicismen og situationsetikken. På den ene side bliver det fremhævet, at der findes flere slags normer i Bibelen end næstekærligheden, f.eks. fred, retfærdighed og respekt for livet. På den anden side bliver disse etiske kriterier ikke blot knyttet til bestemte bibeltekster, men hentes frem ved hjælp af en helhedsforståelse af Bibelens etik. Dermed bliver kriterierne anvendelige også for andre situationer end dem, der er direkte omtalt i Bibelen, samtidig med at der bliver et vist spillerum for skøn og vurdering af den aktuelle situation. Denne rummelighed er sikkert en af grundene til, at mange etikere i de senere år har prioriteret modellen og opbygget en etik ud fra bestemte grundnormer eller grundværdier.

Svagheden ved denne model er dog, at der kan blive noget abstrakt eller svævende over grundnormerne, så det livsnære og konkrete forsvinder.

IIIb. Analogimodellen

Analogimodellen er et forsøg på at bevare noget af det konkrete præg i den bibelske etik: Man finder analogier mellem Bibelens situation og vores situation, sådan at bibelske tekster kan tale ind i dagsaktuelle spørgsmål. Som eksempel kan nævnes 1 Kor 8-10, der handler om afgudsofferkød; man har draget en analogi med nutidige problemer omkring f.eks. brugen af alkohol. Andre forslag er bioetik og kristnes holdning til yoga. Analogimodellen er meget anvendt. Men spørgsmålet er, hvornår det er muligt at tale om en analogi mellem to forskellige historiske situationer.

Analogier bruges også inden for befrielsesteologien. Befrielse fra økonomisk og social undertrykkelse i den 3. verden bliver forstået som en analogi til frelseshistoriske begivenheder som udgangen af Ægypten. Befrielsesteologer spørger, hvordan vi kan hente inspiration fra fortællinger i Bibelen ved at se sammenhængen mellem Israel folk (evt. menighedens kamp) og kampen for retfærdighed i vort samfund.

IIIc. Etiske perspektiver

Denne model minder om kriteriemodellen. Det hævdes, at teksterne indeholder nogle etiske perspektiver. De udtrykker en erindring, der både er *fortolkende* og *forpligtende*; dermed menes en erindring, der forpligter os til at gå i en bestemt retning.

Skal man bruge et billede, kan man sige, at de etiske perspektiver i Bibelen fungerer som et kompas. Dette kompas peger ganske vist i den rigtige retning, men det fritager ikke mennesker fra at undersøge »terrænet«. Og til denne undersøgelse af terrænet er det nødvendigt at inddrage alle de hjælpemidler, der står til rådighed.

Sågi på en anden måde: Når vi i dag skal pejle os frem til et forpligtende menneskesyn – vi kan også sige en forpligtende etik – må vi »lytte« – ikke kun til bibelordet, men også til det, som forskellige fag og videnskaber (medicin, socialvidenskab, økonomi etc.) siger om menneskelivet og dets vilkår. Der er brug for en samtale mellem kristne og andre, som ønsker at bevare menneskets værdighed i det moderne samfund.

IVa. Etik som svar på Guds handling

I forsøget på at bygge bro mellem Bibelen og nutidig etik har man som regel lagt vægt på Bibelens »etiske tekster«, dvs. tekster, som har en formanende karakter (påbud, forbud, anvisninger). Imidlertid fører det ofte til en lov-etik. Man overser betydningen af de *fortællende* tekster, herunder også tekster, der fortæller om Guds handling i Kristus (*Kristushymner* mv.).

Ud fra det bibelske frelsesbudskabs midte har profeter, apostle og disciple truffet etiske afgørelser i en given situation.

Sådanne afgørelser kan være til orienteringshjælp for nutidens kristne – også i de tilfælde, hvor vi i dag vil træffe en anden afgørelse ud fra det samme budskabs centrum. Som eksempel kan nævnes slaveriet.

Efter denne opfattelse er det afgørende altså ikke, at man udforsker de »praktiske anvisninger«, men »Guds vilje« i de bibelske tekster. F.eks. gælder det ikke om i Gammel Testamente at finde frem til en tidløs lovkodex (de ti bud), men om at bestemme det, som udgør centrum, for derigennem at forstå Guds vilje. Midten i GT's budskab er ikke Abrahams tro, men befrielsen af Ægypten og Sinajpagten. Israels tro er et svar på dette budskab. I Ny Testamente udgøres centrum af Jesu liv, død og opstandelse. De første kristnes tro er på samme måde et svar på dette budskab.

Dette svar må nødvendigvis føre til ansvarlighed over for medmennesket. Centrum i NT er *Jesu pro-eksistens* i liv og død. Denne pro-eksistente holdning viser sig ved hans særlige omsorg for alle de svage og udstødte. I det øjeblik den kristne svarer på denne pro-eksistente holdning, må det nødvendigvis føre til en tilsvarende holdning over for alle dem, der er ladt i stikken.

IVb. Evangeliet som et kald til befrielse

Det vigtigste ved de ti bud er egentlig ikke enkeltformuleringerne, men derimod overskriften. »Jeg er Herren, din Gud, som førte dig ud af Ægypten, af trællehuset« (2 Mos 20,2). I de traditionelle udlægninger kommer denne overskrift ofte til kort. Og det er uheldigt. *Uden* overskriften bliver de ti bud til almindelig moralisme og overskrift. Men *med* overskriften bliver de til forjættelse, til evangelium. Da bliver de til »frihedens anvisninger«.

Noget tilsvarende gælder Bjergprædikens antiteser. Jesu radikaliserings af de gammeltestamentlige bud kan misforstås som en strengere lov. Men de skal læses i lyset af saligprisningerne (Matt 5,3-12). Saligprisningerne er det *fortegn*, hvorunder resten skal ses. Gudsriget er det perspektiv, hvorunder det følgende skal læses. Således forstået får Bjergprædikenen ikke karakter

af lov, men af evangelium, forjættelse og løfte. Bjergprædikenen bliver da frihedens lov.

Endnu et eksempel fra NT er formaningerne i brevlitteraturen. De skal lige så lidt som de ti bud forstås som tidløse og uforanderlige love, men snarere som anvisninger ind i en helt konkret situation. Det vigtige er igen overskriften eller indledningen, som udgøres af et befriende evangelium. Det kommer måske tydeligst til udtryk i Gal 5,1: »Til frihed har Kristus befriet jer, så stå nu fast og lad jer ikke påny spænde i trældoms åg« (1948-overs.).

IVc. Formningen af den moralske identitet.

Nogle teologer taler om *paradigmer*. Paradigmer giver ikke noget tidløst ideal, men de informerer og influerer et fællesskabs medlemmer. I denne sammenhæng betyder informerer ikke blot, at man giver nogle data videre til andre, men også at man medvirker til at forme livet (jvf. begrebet »virkningshistorie«). Som eksempel på Kristi paradigmer kan nævnes Joh 13,1-17 og Fil 2,5-11 (jvf. *efterfølgelsesetik*).

I de senere år har man genopdaget den såkaldte dydsetik, og i den forbindelse peges på en overset side af Bibelens etiske betydning. Bibelens fortællinger former de menneske, som hører dem. Karakteristisk er følgende udtalelse »...our »being« shapes our »seeing« and the way we see things gives us a particular outlook and orientation toward life«.

Det bør overvejes, om ikke Bibelens mest indflydelsesrige og væsentlige indflydelse på kristen etik er, at den former de kristnes og kirkens moralske identitet. Bibelske fortællinger, symboler, billeder, paradigmer og tro former os.

Når Jesus identificerer sig med de udstødte i samfundet, så er dette noget, der former kristnes liv også i dag. I den sammenhæng kan også nævnes vigtige fortællinger som den barmhjertige samaritaner, den fortabte søn, Jesu synagogeprædiken i Nazareth og lidelseshistorien. Når den kristne deltager i nadveren, så er det ikke blot en froinshedshandling, men også en handling, der har betydning for hans eller

hendes etiske liv. Jvf. også problematikken i 1 Kor 11,17-34.

Beskrivelse, syntese, hermeneutik

Som det ses, er arbejdet med nytestamentlig etik en mangesidig proces. Helt konkret fordres det, at vi anvender flere overlappende fremgangsmåder. Tre kritiske operationer kan nævnes, en deskriptiv, en syntetisk og en hermeneutisk:

Den *deskriptive* opgave er grundlæggende eksegetisk i sit væsen. Det første, vi må gøre, er at give en historisk forklaring på den enkelte tekst – uden på forhånd at harmonisere med andre tekster.

Den anden opgave er *syntetisk*. Her spørges om muligheden for en sammenhæng mellem de forskellige vidnesbyrd i skriften. Er det muligt at beskrive en enhed i det etiske perspektiv inden for kanons mangfoldighed? Ofte søger man at løse problemet ved at harmonisere åbenbare modsætninger.

Den sidste opgave er *hermeneutisk*. Hvordan kan vi bygge bro over den store afstand mellem os selv og teksten? Hvordan kan vi tilegne os NT's budskab som et ord rettet til os?

Et konkret eksempel – holdningen til staten

Lad mig konkretisere dette ved hjælp af et eksempel: Forholdet til staten. Eksemplet er ikke tilfældigt valgt. Især på grund af lovgivningen spiller dette emne en vigtig rolle for mange af nutidens etiske problemstillinger, f.eks. abort, krig-fred, debatten om homoseksualitet, revselsesretten, holdningen til flygtningen og fremmede. Vi ser også, at mange af emnerne rummer flere del-emner, f.eks. vil en stillingtagen til revselsesretten indebære, at man tager stilling til barnets rolle, og her må inddrages bibelsk materiale til vold-ikke-vold og til synet på barnet.

Det første skridt er at gøre sig klart, hvad man spørger efter. Det er med andre ord vigtigt, *hvordan vi definerer emnet*, for det kommer til at præge vores indfaldsvinkel. Hvad angår staten, finder vi i nytestament-

lige fremstillinger overskrifter som »The N.T. Attitude to the State« eller »The N.T. Doctrine of Church and State«. Ofte vil vi være tilbøjelige til at associere moderne forestillinger om staten, idet vi går ud fra, at tilsvarende forestillinger gjorde sig gældende i første århundrede, men det er ikke givet.

I stedet for »staten« burde man måske tale om »politisk lydighed«, »de første kristnes holdning til de konkrete myndigheder« eller »spørgsmålet om magt i den ældste kristendom«. Der er flere fordele ved en sådan bredere definition. Ikke mindst relevansen af at inddrage andre tekster end de klassiske.

Det næste spørgsmål lyder: *Hvilke tekster er relevante?* Den altdominerende tekst er som bekendt Rom 13,1-7. Teologihistorisk udtrykker Rom 13 den bibelske opfattelse af stat-kirke-relationen – jvf. to-regimentelæren i luthersk tradition. Men alt for ofte behandles teksten uden skyldig hensyntagen til konteksten – både den litterære og den socialhistoriske kontekst.

Andre relevante tekster er 1 Pet 2,13-17, der ganske vist også udtrykker underordning. Teksten indgår dog i en sammenhæng, hvor der er en vis balance mellem loyalitet og kritisk distance. En tredje tekst er Åb 13, hvor staten entydigt karakteriseres som satanisk. En fjerde tekst er Mark 12,13-17 (»skattens mønt«), der ofte tolkes på linie med Rom 13, dvs. som en alliance mellem kirke og stat, men det er dog langt fra nogen sikker tolkning.

Imidlertid er der andre tekster fra evangelierne, der også kunne inddrages. Det gælder Mark 10,42-45 (magt kontra tjeneste) og Ap. G. 5,29 (om at adlyde Gud mere end mennesker).

Vanskeligheden ved emnet »staten« ligger ikke mindst i *spørgsmålet om syntese*. Her er det for det første vigtigt, at man undersøger hele spektret af bibelske (nytestamentlige) vidnesbyrd. Alle relevante tekster må overvejes. Selektive henvisninger til favorit-tekster er uacceptable, hvis man ikke samtidig overvejer det modsatte synspunkt. Og måske skulle tekstmateriale udvides ud over dem, jeg allerede har

nævnt, f.eks. kunne man inddrage Matt 4,1-11 (fristelsen i ørkenen).

For det andet bør man ikke harmonisere modsatte synspunkter. Rom 13 og Åb 13 er ikke komplementære udtryk for en enkelt nytestamentlig forståelse af staten. Her må man lade spændingerne stå. Eller også må man foretage et valg. I sidstnævnte tilfælde er det imidlertid vigtigt, at man så klart som muligt redegør for ens prioritering af stoffet (se også nedenfor om gener og normplaner).

Dermed er vi fremme ved det sidste skridt, som angår *det hermeneutiske problem*. Her må det overvejes, hvordan de bibelske tekster skal anvendes i forbindelse med de aktuelle problemstillinger. Endvidere er det vigtigt at spørge, hvordan forholdet er mellem bibelske ressourcer og andre former for indsigt (f.eks. socialvidenskab, filosofi, medicin osv.).

Forskellige gener

Skal det bibelske stof mangeartede karakter tilgodeses, må man gøre brug af mere end en model.

Her må der advares mod to ting. For det første må der advares mod en *norm-reduktion*: Det er metodisk forkert at gå ud fra, at der er en enkelt bibelsk norm for etik. For det andet må der advares mod en *genre-reduktion*, som består i, at man kun bruger én slags bibelsk materiale som relevant for etikken. Resultatet er, at anvendelsen af Bibelen ofte begrænses til de dele, der direkte beskæftiger sig med etiske forhold.

De »etiske« tekster må altså suppleres med andre teksttyper (»gener«), der må tillægges lige så stor vægt ved Bibelens anvendelse i aktuel etisk argumentation. Som eksempel på forskellige typer skal nævnes følgende:

- moralske formaninger
- historiske fortællinger
- visioner, myter, utopier
- lignelser

Etikken modtager ikke kun sit indhold fra de moralske formaninger (eksempelvis

Rom 13,1-7 og 1 Pet 2,13-17), men også fra de øvrige kategorier (visioner: Åb 13; fortællinger: Mark 2,13-17; Mark 10,35-45; myter: Matt 4,1-11).

I nogle etiske spørgsmål er der modstridende signaler i teksterne; det gælder ikke kun »holdningen til staten«, men også »synet på kvinden«.

I andre tilfælde synes det bibelske materiale at være mere entydigt. Det gælder f.eks. problemet »rig-fattig«, hvor der findes et omfattende bibelsk materiale inden for alle genrer. En vigtig pointe er omsorgen for fattige (»godt nyt til fattige«). – Et andet eksempel er »homoseksualitet«, som afvises i teksterne. Imidlertid er tekstmateriale meget sparsomt. Dertil kommer, at de få tekster hører til en bestemt genre (forbud). Emnet er ikke forbundet med de centrale frelsesbegivenheder. Det maner til forsigtighed med at drage for store konklusioner. Ved en stillingtagen må man inddrage bibelsk (og nutidig) forståelse af seksualitet og menneskesyn.

Normplaner

Både hvor der er modstridende signaler, og hvor der synes at være entydighed, må man stille spørgsmålet: Hvad i Bibelen er normativt? Er det muligt at sondre mellem forpligtende og ikke-forpligtende materiale? Eller bedre: Mellem mere forpligtende og mindre forpligtende materiale? Det er nødvendigt at tage stilling til, hvilke tekster og hvilke perspektiver, man ønsker at prioritere. Det følgende er nogle generelle regler for tolkningen:

1. *Forholdet mellem Gammel og Ny Testamente.* Ny Testamente er af større betydning end Gammel Testamente. Det betyder ganske vist ikke, at Gammel Testamente er uden selvstændig værdi. Som almen tolkningsregel gælder, at Jesu holdning til loven er forbilledlig for kristen tolkning af Gammel Testaments moralregler.

2. *Jesu Gudsrigesforkyndelse og hans etiske undervisning* har højere prioritet end alt andet stof i Bibelen. Denne regel gælder, også selv om det i visse tilfælde kan være svært at beskrive Jesu etik i alle enkeltheder

(da Jesu budskab kun kendes gennem evangelierne).

3. *Formaningerne i brevlitteraturen* er eksempler på, hvilke konsekvenser ledende teologer i den ældste kirke drog af Jesu forkyndelse og etiske undervisning. Formaningerne har imidlertid ikke samme status som Jesu egen undervisning. Men det indebærer ikke, at de er uden betydning for kristen etik. Blot kan de ikke betragtes som absolut forpligtende: De er snarere en forbilledlig anvendelse af, hvad Jesu person, forkyndelse og undervisning betyder i kirkenes første tid.

Niveauer i bibeltolkning

Den videnskabelige bibelfortolkning kan bevæge sig på forskellige niveauer. En grov inddeling vil kunne skelne mellem tre hovedniveauer:

1. På *oprindelsesniveau* spørger man efter, hvordan en tekst blev til, hvilken intention den var udtryk for, hvilket meningsindhold den havde i datidens situation. Teksten kan her være en mindre eller større meningsbærende helhed: en lignelse, en hymne, et brev, et evangelium, et profetskrift osv. Både en teksts eventuelle forstadier og dens slutredigerede skikkelse vil være af betydning. Teksten har et overfladelag og et historisk dybdelag, og begge dele må tages i betragtning.

2. På *kanonniveau* er der tale om hele Bibelen som tekst og om andre tekstenheders placering inden for denne ramme. Her aktualiseres spørgsmålet om en »helbíbelsk« teologi, et samsyn af GT og NT, og om tolkningen af (større eller mindre) enkelt-tekster i lys af helheden.

3. På *aktualiseringsniveau* er der tale om Bibelen som normativ tekst i vor tid. Siger teksterne det samme på alle niveauer? Det er her nødvendigt at sondre mellem tekstens oprindelige mening og dens senere betydning(er). Den oprindelige mening må – i den grad den er tilgængelig – være en kontrolinstans over for enhver tolkning. Men samtidig må man, i tilfælde af modstrid mellem tekster, vælge.

Når man bevæger sig opover i tolknings-

niveauerne, integreres en tekstenhed i stadig større helheder, f.eks. et evangelium, de synoptiske evangelier, NT, Bibelen som kanon, Bibelen som norm for nutiden. Denne integration indebærer altid en indholdspræcisering, fokusering og filtrering.

På aktualiseringsniveauet kan en tekst komme til at sige noget nyt (men ikke hvad som helst nyt) i forhold til »den oprindelige mening«. Vi har også eksempler på den aktualisering, som sker inden for Bibelen selv. I aktuel nutidig tolkning viser det sig, at tekster har et nærmest uudtømmeligt meningspotentiale: Når de får lov at kaste lys over nye forhold, udfolder de nye betydningsnuancer.

Et eksempel: 1 Mos 1,27; 1 Mos 2,7 samt Sl 8,6f. er tekster med et meningspotentiale, som vil kunne aktualiseres i ny betydningsfyldte i mødet med vor tids indsigt i menneskenaturens egenart, sammenhængen mellem mennesket og den øvrige natur og menneskets plads i universet, formidlet ved naturvidenskab og genteknologi. Også de økologiske problemer har fået os til at se nye perspektiver ved de bibelske tekster.

Howdan skal man forholde sig til *nye spørgsmål*? Det kan f.eks. være moderne medicinsk etik og bioteknologi eller fremvæksten af demokrati, der giver nye forudsættninger for politisk etik; nye massemedie- og kommunikationsteknologier, der gør, at fred og krig ses i nyt lys; moderne videnskab og teknologi – nye problemer i omgang med natur og miljø.

Ved første øjekast vil man formodentlig sige: Bibelen kan ikke i disse sammenhænge spille nogen normativ rolle. Men selv om disse problemområder ikke er omtalt i Bibelen, giver den et vurderingsgrundlag af stor betydning gennem sit menneskesyn og sin virkelighedsforståelse. Der er etiske grundprincipper og retningslinier: respekt for menneskets liv og værd, ærbødighed for hele Guds skabelse, værn om de svage og forsvarsløse. Disse principper må anvendes på de nye problemer, hvis teknologi ikke skal få frit spillerum og styre udviklingen i retning af et inhumant samfund.

Det grundlæggende perspektiv: Jesu egen holdning

Kristen etik er først og fremmest Kristusetik. Det er *Kristusmonstrets* etik. Eller sagt på en anden måde: Det er Kristusefterfølgelsesetik.

Som nævnt tidligere har det været almindeligt at tolke etikken ud fra Jesu forkyndelse eller teologiske lære. Men lige så vigtig som forkyndelsen er Jesu egen praksis. Her – i Jesu grundholdning – bliver forkyndelsen konkretiseret.

Jesu egen etiske praksis er den vigtigste målestok og norm for den kristne etik. Et afgørende spørgsmål for etikken er, hvordan man kan leve efter Guds vilje. Svaret er: Kun i Jesus selv kan vi se, hvad det betyder at leve efter Guds vilje. Gennem sit eget liv viser Jesus, hvad det vil sige at være et sandt og virkeligt menneske.

Vi må derfor spørge: Hvad er de grundlæggende træk i Jesu etiske holdning?

For det første bliver i Jesu forkyndelse og egen praksis *Gudsrigets etik konkretiseret*. Vi ser her, hvordan Jesus helbreder syge, uddriver onde ånder og i sit fællesskab inddrager mennesker, der er udstødte af religiøse og sociale grunde.

For det andet karakteriseres Jesu liv af en åben holdning (jvf. Matt 5,45). Hos ham er der ingen modsætning mellem Guds vilje og medmenneskets befrielse. Tværtimod er Guds vilje netop hjælp til det undertrykte og fremmedgjorte menneske (f.eks. Matt 25,31-46). Jesus vender sig til mennesker uden forbehold og uden forhåndsbetingselser. Han kræver ingen trosbekendelse og ingen syndsbeholdelse for at hjælpe syge, syndere, hedninger osv. Altså: *ubegrænset godhed og åbenhed*.

For det tredje er det karakteristisk, at *Jesu gennem sin praksis overvinder ensomhed og stifter nyt fællesskab*. Jesu stiftelse af nyt fællesskab ses måske allerklarest i måltidsfællesskaber med toldere og syndere. Jesus giver mennesker nye livsmuligheder og skænker dem en leveværdig fremtid. Dermed skænkes nyt håb til mennesker, der befinder sig i en håbløs situation.

For det fjerde er Jesu etik *radikal* og *eg* 77

skets skyld sætter han sig ud over den rituelle korrekthed (Matt 9,9-13; 11,19), og han overholder ikke sabbaten – den »gudbestemte« indretning (Mark 2,23-28; 3,1-6). Mennesket er målestok for den religiøse orden (Mark 2,27). Traditioner, institutioner og dogmer bliver målt på, om de er til hjælp for mennesker. Jesus var villig til at gå ind i en konflikt omkring loven – den blev til en dødelig konflikt, der førte til korset.

Sammenfattende kan man sige, at det i Jesu etik drejer sig om at virkeliggøre Guds vilje, Gudsrigets etik – til bedste for mennesker. Målet er, at mennesker igen kan blive *bele mennesker*, der er befriet *fra* fremmedgørelsen fra dem selv (synd, sygdom, dæmoni), fra religionens fremmedgørelse (opgøret med saddukæernes og farisæernes religions- og lovforståelse) og fra den uretfærdige, samfundsmæssige orden, og som er befriet *til* virkeliggørelsen af sandt menneskeværld.

Noter

1. Foredrag i Teologisk Forening (Aarhus) i april 1997, her i let bearbejdet skikkelse og forsynet med enkelte noter.

2. Jvf. hertil G. Bexell: *Etiken, Bibeln och samlevnaden. Utformningen av en nutida kristen etik, tillämpad på samlevnadsetiska frågor*, Stockholm 1988, s. 19ff.

3. Se også min artikel »Bibeltolkning og livstolkning – hermeneutiske overvejelser«, i: *PrBl* 87 (1997), s. 442-451.

4. Jvf. L. E. Keck: *The New Testament Experience of Faith*, St. Louis 1976, s. 5-6.

5. Jvf. T. Austad: *Hva er sosialetikk?* i: L. Østnor (red.): *Nestekjærlighet i samfunnet. Sosialetiske spørsmål i kristent lys*, Oslo 1978, s. 9-13, s. 15.

6. Jvf. hertil B. Gerhardsson: »med hela ditt hjärta«. Om Bibels etos, Lund 1979, s. 9.

7. Således f.eks. W. Meeks: *The Moral World of the First Christians*, Philadelphia 1986. Se også H. Moxnes: *Eskatologisk eksistens. Nytestamentlige bidrag til etikken*, i: *Norsk Teologisk Tidsskrift* 92 (1991), s. 1-13.

8. Blandt andre modeller kan nævnes *legalistisk/kasuistisk etik*.

9. Jvf. bl.a. A. Ruf: *Moraltheologie I*, Herder 1975, s. 62-68.

10. Jvf. S. Heiene og S.O. Thorbjørnsen: *Felleskap og ansvar. Innføring i kristen etikk*, Oslo 1994, s. 62.

11. Andre modeller, som ikke anser Bibelens etiske udsagn for bindende, er Løgstrups skabelsteologi og den såkaldte interimsetik. Interimsetikken gør gældende, at Jesu radikale fordring kun gælder for den korte tid (»interimmet«) for verdens afslutning.

12. J. Nissen: *Budskab og konsekvens. Etske grundholdninger og konkret praksis hos Jesus og de første kristne*, Aarhus 1985.

13. Se hertil min kommentar: *Første Korintherbrev fortolket af J. Nissen*, København 1990, s. 145.

14. Jvf. J. Nissen: *Lytte – lære – leve. Læreprocesser i Ny Testamente og i dag*, i: J. Nissen mfl. (red.): *Lægfolk og teologi – i samtale*, Aarhus 1993, s. 39-58.

15. Vigtig er her den narrative etik, som findes i forskellige udformninger. På dansk foreligger bl.a. S. Bjerg: *Fortælling og etik*, København 1986.

16. Jvf. J. Lochmann: *Wegweisung der Freiheit. Abriss der Ethik in der Perspektive des Dekalogs*, Gütersloh mfl. 1979; se også O. H. Pesch: *De ti bud*, København 1979, s. 11.

17. Således J. Gustafson: *The Relation of the Gospels to the Moral Life*, i: *Jesus and Man's Hope II*, Pittsburgh 1968, s.103-117.

18. Bruce C. Birch and Larry L. Rasmussen: *Bible and Ethics in the Christian Life*, Augsburg 1976, s. 89.

19. Jvf. R. B. Hays: *The Moral Vision of the New Testament. A Contemporary Introduction to New Testament Ethics*, Edinburgh 1996.

20. Vigtig er her spørgsmålet om *enhed og mangfoldighed* i kanon. Kanons betydning er i den forbindelse: 1) at den modvirker subjektivitet i tekstvalget, 2) at den afspejler Guds fortsatte handling, og 3) at den er udtryk for menighedens svar på Guds handling. Bibelens autoritet er funktionel, idet den taler forskelligt til forskellige tider. Mangfoldigheden af udtryksformer i Bibelen er et udtryk for Guds handling i historien. At Bibelen på den måde rummer forskellige perspektiver og synspunkter kan være en hjælp i dag, hvor kirken står over for mange forskellige udfordringer.

21. I den verserende debat om homoseksualitet glemmer man ofte at definere, hvad man spørger efter. Hos mange tages det uden videre for givet, at vores forståelse(r) af homoseksualitet er den samme som de bibelske teksters.

22. I min bog »Arbejdets ansigter. Bibelske

og aktuelle perspektiver på arbejde og fritid« (København 1996), s. 233-235, har jeg givet et andet eksempel på, hvordan forskellige teksttyper kan bruges i forbindelse med en aktuell etisk problemstilling.

23. For en mere udførlig drøftelse, se G. Bexell, *anf. skr.*, s.63-67.

24. Se I. Asheim: *Mer enn normer. Grunnlagsetikk*, Oslo 1994, s. 64-67.

25. Andre eksempler er Mark 2,13-17 og Gal 3,28. Teksterne rummer et »mer«-potentiale, der kan komme frem ved, at de sættes ind i en

ny sammenhæng. Se også min artikel: »Bibeltolkning og livstolkning«, s. 450.

26. Jvf. G. Heiene og S.O. Thorbjørnsen: *Felleskap og ansvar*, s. 65-66.

27. Jvf. G. Bexell, *anf.skr.*, s.129.

28. Jvf. til det følgende: H. Frankemölle, *Jesus – Anspruch und Deutungen*, Mainz 1986. 2. Aufl., s. 151-154. I bogen »Budskab og konsekvens« har jeg på tilsvarende vis gjort gældende, at der er to træk i Jesu forkyndelse og praksis: Den er fællesskabsoprettende og grænseoverskridende.

□ TEKSTVEJLEDNING □

10. søndag efter trinitatis

Ez. 33, 23. 30-33, Hebr. 3, 12-14, Matt. 11, 16-24

Jeg klager ikke over tidens usselhed, jeg klager over dens mangel på lidenskab. Noget i den retning har Kierkegaard sagt et eller andet sted, og det synes jo at svare meget godt til Jesu karakteristisk af sin samtid som en flok vrantne unger på et torv.

Men det er måske så også det, der kalder på en vis betænkelighed. Hvilken tid vil ikke kunne karakteriseres på den måde? Og er det så andet end letfærdig selvhøjtidelighed?

Hvad er det for mægtige gerninger, der skulle have fået Korazin og Betsajda til at klæde sig i sæk og aske? Og hvad er Kapernaums skyld, siden det skal gå Sodom (med dens herostratisk berømte vederstyggeligheder) bedre på dommens dag? Adskiller disse hver sig fra, hvad der er livet i en hvilken som helst provinsby, også her til lands (fra Gedser til Skagen, fra Hvide Sande til Svaneke)?

Det indtryk, man får fra evangeliene, af hans gennemslagskraft i de galilæiske byer er mere nuanceret. Men de er selvfølgelig også nedskrevet langt senere. Men ren fiasko synes det ikke at have været – omend selvfølgelig tilslutningen var for-

beholden. Men er det det, han ikke kan finde sig i? Tåler han ingen eftertænksohedens tøven, ingen blufærdighedens afstand?

På sådan en soltung højsommersøndag med stillestående luft og en flue, der monotont svirrende bumper mod kirkeruden ud mod friheden, kan det vel være svært at leve op til mesterens krav om helljerterhed. Også for præsten med dagens tekst. Vé dig, Korazin og Betsajda, Grindsted og Herning! Jo, det kan da godt være, det vil gå Tyrus og Zidon lempeligere på dommens dag – hvem ved? Men det er svært at bryde ud af augusts bedøvende dufte og tanke-tomme ugidelighed og så svinge sig op til sådanne højder.

Men der skal jo prædikes. Teksten skal udlægges. Hvad skal man dog sammenligne denne slægt med? Vi lader midtergangen være skillelinje mellem dem, der ikke vil danse, og dem, der ikke vil sørge. Et pædagogisk fif. Og så drejer det sig ellers om at fylde på med underrubrikker. Det skulle kunne lade sig gøre efterhånden at få hidset sig så meget op over denne verdens slendrian, at man til slut kan give et enkelt profetisk trut i dommedagsbasunen.